

Frank de Glas, ***De regiekamer van de literatuur. Een eeuw Meulenhoff 1895-2000***

(Bijdragen tot de geschiedenis van de Nederlandse boekhandel. Nieuwe Reeks 14;

Zutphen: Walburg Pers, 2012, 199 pp., ISBN 978 90 5730 866 5).

J.M. Meulenhoff behoorde in de twintigste eeuw lange tijd tot de meest gerenommeerde uitgeverhuizen in Nederland. Van 1903, het jaar waarin de als boekimporteur gestarte apothekerszoon Johannes Marius Meulenhoff zijn eerste boek publiceerde, tot het einde van het millennium, gaf deze Amsterdamse firma 5.556 afzonderlijke titels uit. Daaronder bevinden zich romans van toonaangevende Nederlandse en Vlaamse schrijvers als Arthur van Schendel, Maurice Gilliams, Jan Wolkers, Anna Blaman, Oek de Jong, Frans Kellendonk, alsook vertalingen van (kandidaat)-Nobelprijswinnaars als Gabriel Garcia Márquez, Mario Vargas Llosa, Philip Roth en Julio Cortázar. Net zo goed produceerde Meulenhoff schoolboeken, kinderboeken en kunstboeken, evenals werk van literaire auteurs die nooit echt zijn doorgebroken. 5.556 Titels, Frank de Glas heeft het allemaal nageteld voor zijn studie *De regiekamer van de literatuur. Een eeuw Meulenhoff 1895-2000*. De voorbije dertien jaar worden hier wijselijk buiten beschouwing gelaten: het is de periode dat het prestigieuze fonds bijna aan mismanagement ten onder ging, diverse personeelwissels beleefde, kortom, een allesbehalve stabiele periode doormaakte en zo een deel van zijn identiteit onherroepelijk verloren liet gaan.

De regiekamer van de literatuur wil niet echt de geschiedenis van het literaire instituut Meulenhoff vertellen. De Glas' beschrijving van de uitgeverij en zijn portretten van de voornaamste bewindvoerders en medewerkers – J.M. Meulenhoff en diens zoon en opvolger John Meulenhoff, Willem Bloemena, Theo Sontrop, Laurens van Krevelen en anderen – zijn eerder summier en doorgaans gebaseerd op nogal oppervlakkige secundaire literatuur als jubileumuitgaven en interviewboeken. Wat dit betreft heeft De Glas nauwelijks nieuw bronnenonderzoek verricht (en is de meer verhalende bijdrage van Laurens van Krevelen aan de door Gillis Dorleijn en Kees van Rees in 2006 samengestelde bundel *De productie van literatuur. Het literaire veld in Nederland 1800-2000* boeiender). Als hij op pagina 21 van Meulenhoffs importactiviteit schrijft dat ze 'is bestempeld als (...) de financiële kurk waar lange tijd het geheel op dreef', dan neemt De Glas dit over van een andere bron. De auteur wil het door hem gereconstrueerde bestand van 5.556 titels in zoveel mogelijk tabellen gieten en op basis daarvan algemene wetmatigheden en uitgeefprocessen op het spoor komen, beschrijven en analyseren. Net als in zijn vroegere,

voor het Nederlandse en Vlaamse uitgeverijonderzoek baanbrekend gebleken werk – in de eerste plaats zijn doctoraalproefschrift *Nieuwe lezers voor het goede boek. De wereldbibliotheek en Ontwikkeling/de Arbeiderspers voor 1940* (1987) – laat hij zich hierbij inspireren door de sociologische geschriften van Pierre Bourdieu, Howard Becker en Richard Peterson. Zo onderzoekt De Glas of de door Meulenhoff uitgegeven tijdschriften (waaronder *Criterion*, *Podium*, *De Gids* en *Hollands Maandblad*) een impact hebben gehad op de auteursacquisitie. Hij kijkt naar de instroom van debutanten, reconstrueert de oeuvre opbouw van auteurs en brengt de verschuivende verhoudingen in kaart tussen fictie en non-fictie, vertalingen en oorspronkelijk Nederlandstalige titels, en bestsellers en winkeldoughters.

Hoewel De Glas helder en prettig sober formuleert, levert zijn cijfermatige aanpak een redelijk droog boek op dat buiten een kring van vorsers en specialisten wellicht weinig lezers zal weten te charmeren. Het bevat jammer genoeg ook nogal wat slordigheden: Abram de Swaan heet op pagina 65 Abraham, Gisèle Sapiro wordt verhaspeld tot Shapiro (187) en het Oegstgeest uit de beroemde roman van Jan Wolkers tot Ooegstgeest (119), noten staan nu eens na dan weer voor de punt (bijvoorbeeld op bladzijde 77). De tabel op pagina 119 van de meest herdrukte titels Nederlandstalige literaire fictie bevat tweemaal *Een zwerver verliefd* van Arthur van Schendel. Dat neemt allemaal niet weg dat *De regiekamer van de literatuur* boordevol interessante data staat. Bovendien is de auteur uitstekend op de hoogte van het internationale uitgeverijonderzoek. Hij slaagt er ook in om de inzichten van Peterson, Becker en Bourdieu links en rechts te verfijnen, door ze met zijn tabellen te confronteren. Toch kan wat dit betreft worden opgemerkt dat sommige van De Glas' bevindingen al te veel op evidenties lijken. Dat er een correlatie bestaat tussen literatuurprijzen en herdrukken, dat een tijdschrift als een kweekvijver voor nieuw talent kan functioneren, dat slechts een beperkt aantal goedlopende titels voor het grootste deel van de omzet zorgt, het zijn beweringen die menigeen ook zonder veel tabellen wel zou aandurven. Anderzijds kan het natuurlijk altijd zinvol zijn om intuïties empirisch te staven.

Bij de cijfermatige aanpak van De Glas vallen nog twee andere kanttekeningen te maken. Ten eerste is het jammer dat hij geen volledige fondslijst heeft opgenomen. Zo'n gedetailleerde bibliografie van al wat een uitgeverij heeft gepubliceerd ware nochtans een waardevol instrument voor vervolgonderzoek geweest en had bovendien de lezer beter in staat gesteld om de resultaten van De Glas te controleren. Ten tweede: achter de cijfers gaat vaak meer schuil dan uit *De regiekamer van de literatuur* blijkt. Ik geef slechts één voorbeeld. Op pagina 97 noemt De Glas de Vlaming Gerard Walschap een van de zeldzame Nederlandstalige fictie-auteurs die via een Meulenhoff-pocketdebuut 'een substantieel oeuvre' bij de uitgeverij zou onderbrengen. De Glas signaleert nog dat Walschaps inbreng zich in een 'heel korte periode (1966-1968)' concentreerde, maar stelt hier verder geen vragen bij. Hij mist zo een relevant verhaal: de 'substantiële' en in een verbazingwekkend korte tijdspanne geleverde bijdrage van Walschap bestond in feite uit herdrukken van de Vlaamse firma HeideLand. Meulenhoff distribueerde deze herdrukken

in Nederland onder de eigen naam louter omdat de Nederlandse boekhandelaars en lezers geen Vlaamse boeken lustten. In een brief aan zijn collega-uitgever Angèle Manteau (d.d. 17 november 1967) schreef de zaakvoerder van Heideveld, Lou Nagels, naar aanleiding hiervan over Meulenhoff: 'die Nederlandse uitgever is wel van goede wil (...) [m]aar hij moet misschien rekening houden met een Nederlandse mentaliteit die discriminatoir staat tegenover al wat uit Vlaanderen komt, alle Nederlandse congressen en alle wensdromen over de culturele integratie Noord/Zuid ten spijt'. Gelet op deze in archieven te vinden informatie is het enigszins vertekenend om die herdrukken van Walschap, waar Meulenhoff dus maar weinig mee te maken heeft gehad, gewoon bij het totaal op te tellen. In ieder geval is het belangrijk om het soort machtsrelaties dat hier aan de oppervlakte komt, nauwgezet te bestuderen.

Kortom, cijfers zeggen zelfs als het over literaire *bedrijven* gaat lang niet alles. Ze kunnen in dit geval bepaalde uitgeefstrategieën helpen te verklaren, ze kunnen inzicht bieden in langetermijnprocessen, maar interpretaties aanreiken doen ze niet uit zichzelf, laat staan dat ze een geschiedenis vertellen. Nochtans is een volwaardig historisch perspectief voor uitgeverijonderzoek onontbeerlijk. De door De Glas zo vaak benutte Pierre Bourdieu zou de eerste zijn om dit te bevestigen. Hij heeft in zijn geschriften voortdurend opgeroepen tot waakzaamheid en scepsis ten aanzien van schijnbaar boven tijd en plaats verheven verklaringsmodellen en voorstellingswijzen. Wie inzicht wil verwerven in het reilen en zeilen van uitgeverij hoort volgens de Franse socioloog ook steeds de wording van het literaire veld mee te analyseren. Hoe zijn bepaalde machtsverhoudingen gegroeid, welke discoursen legitimeren bepaalde posities, hoe ontstaan en veranderen literaire smaakpatronen en hegemonieën? Als het om deze en andere vragen gaat, dan moet de geschiedenis van de firma Meulenhoff nog grotendeels geschreven worden. Maar dat *De regiekamer van de literatuur* bij een dergelijke onderneming behalve voor belangrijke data ook voor tal van aanknopingspunten zal zorgen, lijdt geen twijfel.

Kevin Absillis, Universiteit Antwerpen